

УДК 599+591.55(47)

© 1999

І. В. Загороднюк

Степове фауністичне ядро Східної Європи: його структура та перспективи збереження

(Представлено академіком НАН України В. О. Топачевським)

Zagorodniuk I. V. Steppe fauna hearth of Eastern Europe: its structure and prospects of preservation. — Species composition of the steppe fauna hearth (SFH) inside of the territory between Danube and Volga rivers is analyzed. SFH includes 46 mammal species. All species of SFH are characterized by strong tendency to restriction of their ranges and decreasing of their abundance on the western limits of their distribution. In spite of general latitudinal type of the most species ranges, main factor of restriction of their distribution in the latitude direction are channels of the large rivers. Main of them are Volga, Don and Dnieper rivers, that corresponds to more than 10 range borders. Taxonomic richness of SFH promptly decreases to west, and the steppe communities of the most western steppe sites (including the Crimea) represent extremely impoverished variant of the fauna of more eastern steppes. Relatively high estimations of taxonomic richness of the North-Taurida steppe are explained by secondary impoverishment of more eastern North-Azov steppes and with presence of the Dnieper water barrier on the way of fauna moving in west direction. Perspective steppe natural reserve net in the all-European scale must be coordinated with the pattern of SFH abundance (biodiversity hotspots), that are most expressed in the Taurida (Syvash) steppe and the Don steppes.

Степова фауна є найбільш чутливою до антропогенного фактора через надзвичайно тонку структуру взаємозв'язків між усіма її ланками. Інтенсивне освоєння степів впродовж поточного століття призвело до істотних змін у таксономічній та біогеографічній структурі фауністичних угруповань [1, 2]. Численні давні та новостворені заповідні території, призначені для збереження регіонального біорозмаїття, являються собою мікроскопічні острови у безмежних агро- та техноландшафтах і загалом не забезпечують збереження раритетної частини степових угруповань [3].

Метою цього дослідження було визначення й аналіз географічних та історичних змін степової фауни загалом і таксономічної структури фауністичних угруповань, зокрема, маючи на увазі очевидний зв'язок між напрямками і темпами історичних та географічних змін фауни та необхідність розробки нової концепції створення мережі природно-заповідних територій, що базується на аналізі репрезентативності фауни та центрах її таксономічного багатства [4]. В основу цього дослідження покладено дані щодо географічного розподілу і сучасного статусу східноєвропейських ссавців, серед яких чверть видів є виключно степовими, а кожний сьомий віднесений до категорії вразливих або таких, що знаходяться під загрозою зникнення [5].

Контрольний список степової теріофауни. Географічні межі регіону визначаються у широтному напрямі усіма степовими та суміжними до них ділянками, що відповідають усім межиріччям, розташованим на північ від Чорноморсько-Азово-Каспійського прогину, від Дунаю на заході до Волги на сході. За основу взято список видів та надвидових груп ссавців, викладений раніше у спеціальному огляді автора [6].

При визначенні степового фауністичного ядра (СФЯ) всі види було проіндексовано згідно із запропонованими раніше критеріями [5]:

- 1 — види, що відомі для степової зони,
- 2 — види, що є звичайними для Степу,
- 3 — види, відомі в регіоні тільки у складі степових угруповань.

При аналізі таксономічної структури степових угруповань і частки раритетних видів враховано види з індексами 2 та 3; для біогеографічного аналізу відібрано види третьої групи (тобто власне степові, $I = 3$). Список проіндексовано також за охоронним статусом видів згідно із Червоними книгами України [7] та Європи [8].

Зміни у поглядах на склад фауни. За історичні часи формальні списки степової фауни істотно змінилися через скорочення ареалів одних видів та інтродукцію інших видів, через зміни поглядів на таксономію колись звичайних видів, що тепер об'єднують по 2–3 види-двійники чи аловиди [9]. У застосуванні до степової фауни такі пари видів встановлено серед нориць і ховрахів, мишей і мишівок тощо. Одні полівиди представлені у фауні степу одним, але відмінним від традиційних визначень видом (напр., їжак білочеревний), інші, навпаки, представлені саме номінативними формами (сарна європейська, нічниця вусата). Такі зміни відображено у контрольному списку теріофауни регіону [6] і у списку її степового ядра [5]; всі вони враховані в цій роботі.

Види *sensu stricto* з політипових груп у складі степової теріофауни регіону такі: їжак звичайний = *Erinaceus concolor*, нічниця вусата = *Myotis mystacinus* (s. str.), сарна звичайна = *Capreolus capreolus* (s. str.), ховрах рябий = *Spermophilus suslicus* (s. str.) + *S. odessanus*, мишівка лісова = *Sicista betulina* (s. str.) + *S. strandi*, мишівка степова = *Sicista subtilis* (s. str.) + *S. severtzovi*, сліпак звичайний = *Spalax microphthalmus* (s. str.) + *S. zemni* + *S. arenarius*, мишак лісовий = *Sylvaemus sylvaticus* (s. str.) + *S. arianus* + *S. uralensis*, миша хатня = *Mus musculus* (s. str.) + *M. spicilegus*, нориця звичайна = *Microtus arvalis* (s. str.) + *M. obscurus* + *M. rossiaemeridionalis*.

Аналіз списку і частка степовиків. Загалом сучасна теріофауна Східної Європи складає, враховуючи і адвентивну її частину, 137 видів 30 родин [6]. Майже 50 % цього числа зареєстровано у степовій зоні, а близько половини останніх — типові степовики, тобто типово степовим є кожний четвертий вид. Дані щодо видів ссавців, що складають СФЯ (тобто види контрольного списку з індексами $I = 2$ та $I = 3$), узагальнено в табл. 1. Загалом СФЯ включає 47 видів ссавців: 4 комахоїдних, 5 кажанів, 8 хижаків, 3 ратичних, 2 заячих та 25 видів гризунів.

Основу списку становлять види типово степові ($I=3$), що зустрічаються тільки тут і уникають інтразональних біотопів (зокрема, долин степових річок). Таксономічно це — гризуни та деякі види комахоїдних і хижих. Ратичні, кажани і більшість комахоїдних не належать до цієї групи. Більшість степовиків — це види з нічною (їжаки, тушкани) або підземною активністю (сліпаки, сліпачки), колоніальні (ховрахи, нориці, кролі, тушкани), та поодинокі (хижаки, хом'ячки, мишаки, мишівки, білозубки). На сході до списку додається ще з 10 напівпустельних видів, насамперед, з ряду гризунів (табл. 2).

Таблиця 1. Ссавці степового ядра на проміжку від Дунаю до Дону та їхній охоронний статус *

Назва таксону	RBU -94	BC- 79	ERB -97	2000	Назва таксону	RBU -94	BC- 79	ERB- 97	2000
Ряд Soriciformes					Ряд Muriformes				
<i>Erinaceus concolor</i>	–	–	–	–	non-Muroidea				
<i>Hemiechinus auritus</i>	3	–	L3	0	<i>Marmota bobac</i>	–	–	–	–
<i>Crocidura suaveolens</i>	–	A3	–	–	<i>Spermophilus citellus</i>	1	A2	–	1
<i>Crocidura leucodon</i>	–	A3	–	3	<i>Spermophilus pygmaeus</i>	–	–	–	2
Ряд Vespertilioniformes					<i>Spermophilus suslicus</i>	–	A2	L1:vu	1
<i>Myotis mystacinus</i>	–	A2	–	3	<i>Spermophilus odessanus</i>	–	A2'	L1:vu'	1
<i>Nyctalus noctula</i>	–	A2	–	–	<i>Allactaga major</i>	2	–	–	1
<i>Eptesicus serotinus</i>	–	A2	–	–	<i>Stylodipus telum</i>	2	–	–	2
<i>Vespertilio murinus</i>	–	A2	–	3	<i>Sicista subtilis</i>	3	A2	L3	3
<i>Pipistrellus pipistrellus</i>	–	A3	–	–	<i>Sicista severtzovi</i>	3'	A2'	L3'	3'
Ряд Caniformes					<i>Sicista betulina</i>	–	A2	L3	3
<i>Canis lupus</i>	–	A2	–	2	Muroidea				
<i>Canis aureus</i>	–	–	L3	–	<i>Nannospalax leucodon</i>	2	–	L1:vu	3
<i>Vulpes vulpes</i>	–	–	–	–	<i>Spalax zemni</i>	3	–	–	3
<i>Vulpes corsac</i>	–	–	–	1	<i>Spalax graecus</i>	3	A2	L1:vu	2
<i>Mustela nivalis</i>	–	A3	–	–	<i>Spalax arenarius</i>	2	–	L1:vu	3
<i>Mustela eversmanni</i>	3	A2	L3	4	<i>Spalax microphthalmus</i>	–	–	L1:vu	–
<i>Vormela peregusna</i>	3	A2	L3	1	<i>Sylvaemus arianus</i>	–	–	–	–
<i>Meles meles</i>	2	A3	–	5	<i>Sylvaemus uralensis</i>	–	–	–	–
Ряд Cerviformes					<i>Mus spicilegus</i>	–	–	–	–
<i>Sus scrofa</i>	–	A3	–	–	<i>Cricetus cricetus</i>	–	A2	–	–
<i>Cervus elaphus</i>	–	A3	–	–	<i>Cricetulus migratorius</i>	–	–	–	4
<i>Capreolus capreolus</i>	–	A3	–	–	<i>Ellobius talpinus</i>	–	–	–	2
Ряд Leporiformes					<i>Lagurus lagurus</i>	–	–	–	2
<i>Oryctolagus cuniculus</i>	–	–	–	–	<i>Microtus socialis</i>	–	–	–	–
<i>Lepus europaeus</i>	–	–	–	–	<i>M. rossiaemeridionalis</i>	–	–	–	–
non-Glires (n=22)	4	14	4	7	Glires (n=25)	9	8	9	16

Примітка. Назви видів з власне степового фауністичного ядра ($I = 3$) виділено напівжирним. Значення у графі «RBU» (Червона книга України) — за традиційною 5-бальною шкалою охоронних категорій. У графі «BC» — статус згідно з додатком 2 (A2: species of special concern) та додатком 3 до Бернської конвенції (Annex 3). Статус за Червоною книгою Європи (графа «ERB»): L1 — «globally threatened endemics» (list 1), L3 — «species of special European concern» (list 3) (у списку N 2 відсутні види з регіональної фауни).

Раритетні види ссавців степу. У табл. 1 наведено охоронні категорії видів ссавців зі складу СФЯ згідно з Червоною книгою України (1994), Європи (1997) та прогнозом на кінець ХХ століття («2000»). З 47 видів ссавців степового ядра тільки 15 не внесені до жодного з «червоних» списків (тут статус «нових» видів автоматично прирівняно до охоронних категорій «материнських» видів). З них стан популяцій лише 10 видів не викликає занепокоєння, серед них тільки 5 власне степових, а саме: криль, бабак, мишак степовий, миша курганцева та нориця гуртова. Аналіз цих даних свідчить про сталу тенденцію до розмивання степових фауністичних угруповань та стирання їх відмінностей від угруповань суміжних лучних та інтрозональних біотопів.

Очевидно, що саме степові види зазнають найбільшого негативного впливу в результаті розорювання та меліорації степів. Фактом, що стався, є зникнення в історичні часи зі східноєвропейських степів крупних трав'янистих — сайгака, тарпана, кулана. Тепер ця хвиля торкнулась ховрахів та відповідної групи хижих — степових кунових. З проникненням у степ низки дрібних мезофілів власне степові види значно скоротили свої ареали, і лише дрібні мишоподібні зберегли відносно сталу чисельність, хоча й їхнє поширення тепер обмежене (табл. 2). З урахуванням реального стану популяцій видів-степовиків та загальних тенденцій у змінах охоронних списків [4] ця реальна їх частка становитиме до кінця ХХ ст., принаймні, 2/3 наявного видового списку.

Біогеографія ссавців степового фауністичного ядра. Для аналізу біогеографічних тенденцій список степової теріофауни розширений на захід до Добруджі, а на схід — до Південного Уралу. У табл. 2 відображено сучасні уявлення про поширення 44 видів на 9-ти межиріччях. Такий список відповідає контрольному списку видів ссавців СФЯ з індексом $I = 3$ (власне степові види) з урахуванням тих, що поширені за Дунаєм, Доном та Волгою, зокрема, з родів *Allocricetus*, *Mesocricetus*, *Spalax*, *Spermophilus*, *Ochotona* та ін., родин Gerbillidae, Dipodidae та Allactagidae. Для низки видів уточнено їх наявність на деяких межиріччях в історичні часи (індекси «fos.» або «?»).

Географічні зміни таксономічного багатства. Очевидне закономірне зменшення СФЯ в західному напрямку. Максимальне видове багатство мають ділянки, що розташовані на схід від Дніпра, в межиріччях Дніпра — Дінця — Дону — Волги. У західному напрямку число видів ссавців СФЯ закономірно спадає — з 28-ми видів у межиріччі Дону і Волги до 7 видів за Дунаєм (табл. 3), тобто має місце зменшення числа наявних видів на аналізованому проміжку у чотири рази. У тому ж західному напрямку спадають частка та чисельність раритетних видів ссавців степу. Кримський півострів має закономірно невелике СФЯ — 14 видів з 17 відомих для суміжних таврійських степів. Загалом це відповідає моделі «розламаного стрижня» Мак-Артура.

Річки як біогеографічні координати. Протяжність СФЯ та окремих видових ареалів у широтному напрямку, а також притаманність степових видів і їх угруповань власне до плакорів і межиріччя входять у певне протиріччя з довготним прорізанням Східноєвропейської рівнини низкою великих водотоків (рис. 1). Вони є практично нездоланною перешкодою на шляху поширення степових видів наземних хребетних [10], тим паче, що серед степових ссавців значна кількість видів зимосплячі.

Очевидні східні корені степової фауни (табл. 2) та конфігурація степової зони дозволяють говорити про можливість розселення степової фауни в широтному напрямку тільки за умови зміни північних меж степової зони або при зміні русел великих річок. Це підтверджено (зокрема, біогеографічно) для Дунаю (прорив північних гирл), Нижнього Дніпра (зміщення на захід [11]), Нижньої Волги (зміщення на схід [12]). Аналізуючи біогеографічну роль рівнинних річок, В. Гептнер підкреслив особливе значення Волги як зоогеографічної перешкоди [12].

Проведений аналіз свідчить про те, що найбільшою біогеографічною перешкодою у поширенні степових видів став Дніпро. Виходячи із сучасних ареалів ссавців, Дніпро є східною межею поширення трьох видів та західною межею для восьми видів ссавців, тобто для кожного другого виду ссавців наявного степового комплексу (табл. 3).

Таблиця 2. Розподіл видів ссавців степового фауністичного ядра (індекс $I = 3$) вздовж трансекти, що перетинає основні водні артерії Східноєвропейської рівнини

Вид зі складу степового фауністичного ядра	Межиріччя								
	Доб-руджа	Дунай - Дністер	Дністер - Буг	Буг - Дніпро	Дніпро - Молочна	Молочна - Донець	Донець - Дон	Дон - Волга	Волга - Урал
Non-Rodentia (n=12)									
<i>Hemiechinus auritus</i>						?	+	+	+
<i>Diplomesodon pulchellum</i>									+
<i>Crocidura leucodon</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	
<i>Crocidura suaveolens</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>Canis aureus</i>	+								
<i>Felis libyca</i>									+
<i>Vulpes corsac</i>							+	+	+
<i>Mustela eversmanni</i>	fos.?	fos.?	+	+	+	+	+	+	+
<i>Vormela peregusna</i>	fos.	fos.	fos.	fos.	fos.	+	+	+	+
<i>Saiga tatarica</i>					fos.	fos.	fos.	+	+
<i>Ochotona pusilla</i>								fos.	+
<i>Oryctolagus cuniculus</i>		+	+	+					
Sciuroidea (n=7)									
<i>Marmota bobac</i>					reintr.	reintr.	+	+	+
<i>Spermophilus citellus</i>	+	(+)							
<i>Spermophilus odessanus</i>		+	+	+					
<i>Spermophilus suslicus</i>						+	+	+	
<i>Spermophilus pygmaeus</i>					+	+	+	+	+
<i>Spermophilus fulvus</i>								fos.	+
<i>Spermophilus major</i>								fos.	+
Dipodoidea (n=8)									
<i>Allactaga major</i>				+	+	+	+	+	+
<i>Allactaga elater</i>								+	+
<i>Pygeretmus pumilio</i>								+	+
<i>Dipus sagitta</i>						?	?	+	+
<i>Scirtopoda telum</i>					+	?	fos.?	+	+
<i>Sicista subtilis</i>			fos.	+	+	+	?	?	?
<i>Sicista severtzovi</i>							+	+	
<i>Sicista strandi</i>							+	+	
Muroidea (n=17)									
<i>Nannospalax leucodon</i>	+	+	+						
<i>Spalax arenarius</i>					+				
<i>Spalax microphthalmus</i>					+	+	+	+	
<i>Spalax giganteus</i>								+	fos.
<i>Spalax zemni</i>			+	+					
<i>Sylvaemus arianus</i>					+	?	?	+	
<i>Mus spicilegus</i>	+	+	+	+	+	+	+		
<i>Mesocricetus newtoni</i>	+								
<i>Mesocricetus raddei</i>								+	
<i>Allocricetus eversmanni</i>									+
<i>Cricetus cricetus</i>		+	+	+	+	+	+	+	+
<i>Cricetulus migratorius</i>		+	+	+	+	+	+	+	+
<i>Ellobius talpinus</i>			fos.	+	+	+	?	+	+
<i>Lagurus lagurus</i>				fos.	+	+	+	+	+
<i>Microtus socialis</i>					+	fos.	?	+	fos.
<i>Meriones meridianus</i>								+	+
<i>Meriones tamariscinus</i>								+	+

Примітка: використано такі позначення: «+» — вид присутній, «fos.» — вид вимер в історичні часи.

Таблиця 3. Число видів степового фауністичного ядра на основних межиріччях

Вид зі складу степового ядра	Межиріччя																
	Добру джа	р. Дунай	Дунай – Дністер	р. Дністер	Дністер – Буг	р. Буг	Буг – Дніпро	р. Дніпро	Дніпро – Молочна	р. Молочна	Молочна – Донець	р. Донець	Донець – Дон	р. Дон	Дон – Волга	р. Волга	Волга – Урал
Видів на межиріччі																	
Non-Rodentia	3	3	4	4	3	4	6	7	9								
Sciuroidea	1	2	1	1	2	3	3	3	4								
Dipodoidea	0	0	0	2	3	2	3	7	5								
Muroidea	3	4	5	5	9	6	5	11	7								
Разом	7	9	10	12	17	15	17	28	25								
Східна межа ареалу																	
Non-Rodentia		1	0	0	1	0	0	0	0								
Dipodoidea		0	0	0	0	1	0	0	2								
Muroidea		1	0	1	1	3	1	1	5								
Sciuroidea		1	0	0	1	0	0	0	1								
Разом		3	0	1	3	4	1	1	8								
Західна межа ареалу																	
Non-Rodentia		0	1	0	0	1	2	1	3								
Sciuroidea		1	0	0	2	1	0	0	2								
Dipodoidea		0	0	2	1	0	2	4	0								
Muroidea		2	1	1	5	0	0	6	1								
Разом		3	2	3	8	2	4	11	6								

Перспективи створення заповідної мережі. Аналіз географічних змін таксономічного багатства СФЯ свідчить про те, що кожне більш західне межиріччя за видовим складом є, по суті, збідненим варіантом східних фауністичних угруповань. Найбагатшими за видовим складом в межах території України є донецькі степи, розміщені на схід від Сіверського Дінця, де знаходиться лише одна невелика заповідна ділянка — Стрілецький степ. Усі заповідні території східних теренів України мають площу в межах 0,2–0,5 тис. га і не можуть забезпечити збереження унікальної степової фауни. Проекти їх розширення давно актуалізовані [13], але досі не реалізовані.

На захід від донецьких степів єдиним винятком з цього правила є невелика ділянка присиваських степів, що обмежена старим (р. Молочна) і новим (Дніпро-Бузький лиман) руслами Дніпра. Саме тут розташовані три великі заповідні території: Азово-Сиваський національний природний парк та два біосферних заповідники — Чорноморський і Асканія-Нова (рис. 1). Тут збереглась типово степова фауна, яка в історичні часи зникла на більш східних територіях і яка не змогла проникнути на лівобережжя Дніпра у Дніпро-Бузьке межиріччя. Тут поширені такі унікальні для нашої фауни види, як сліпак піщаний, нориця гуртова, кандибка і мишак степовий [14]. Три останніх види представлені географічно ізольованими і таксономічно відокремленими підвидами (в усіх випадках — дрібними; з них сліпак піщаний — це вид, що відомий тільки з цієї території, і його найближчим родичем є задонський *Spalax giganteus* [15]).

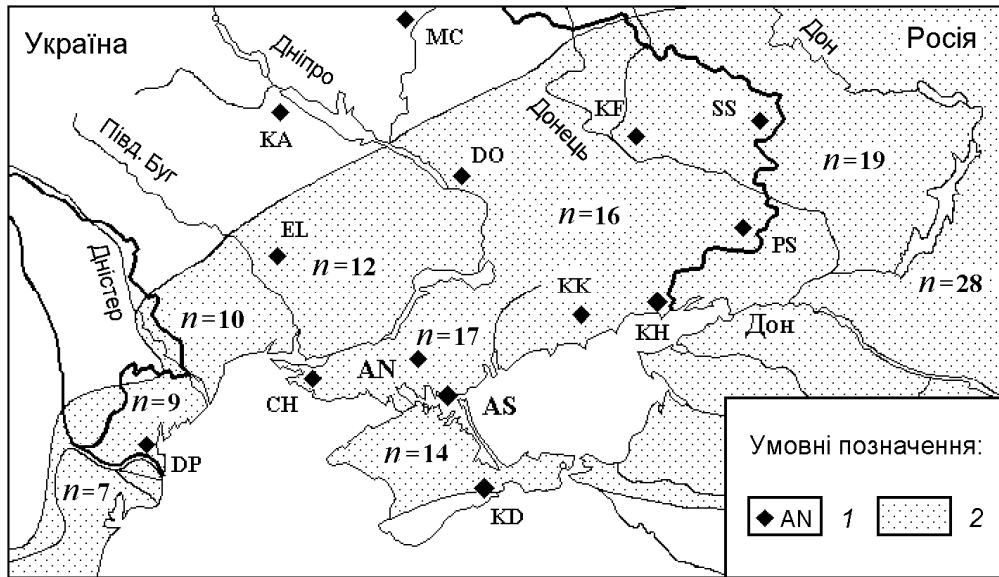

Рис. 1. Географічні зміни таксономічного багатства степового фауністичного ядра, та розташування заповідних територій вищого рангу (1, природні заповідники, національні природні парки, біосферні резервати) в межах степової зони (2).

Літерами позначено такі заповідні об'єкти: AN — Асканія-Нова, AS — Азово-Сиваський, CH — Чорноморський DO — Дніпровсько-Орельський, DP — Дунайські плавні, EL — Сланецький, KA — Канівський, KD — Карадазький, KF — Крейдяна флора, KH — Хомутовський степ, KK — Кам'яні могили, MC — Михайлівська цілина, PS — Провальський степ, SS — Стрелецький степ.

Підсумовуючи результати цього дослідження, зазначимо найголовніше:

- ◆ види тварин, які становлять основу степового фауністичного комплексу (степове фауністичне ядро), є надзвичайно вразливою групою з чіткою тенденцією до скорочення чисельності та видових ареалів із заходу;
- ◆ попри широтно-зональний тип ареалів степових видів головними факторами обмеження їх поширення у меридіональному напрямку є русла великих річок, з яких найважливішими (понад 10 меж ареалів) є Волга, Дон і Дніпро;
- ◆ таксономічне багатство степового фауністичного ядра стрімко зменшуються у західному напрямку, і степові угруповання ссавців західних ділянок степу являють собою збіднений варіант більш східних угруповань;
- ◆ відносно високі показники таксономічного багатства таврійського степу пов'язані з вторинним збідненням більш східних приазовських степів та наявністю нижньодніпровського водного бар'єру на шляху розселення видів на захід;
- ◆ планування перспективної мережі природно-заповідних територій у загальноєвропейському масштабі необхідно узгоджувати з показниками таксономічного багатства фауни, які є найбільшими у донських степах.

Автор висловлює щире подяку В. Хоменку, І. Поліщуку, А. Волоху, О. Федорченку, О. Вакаренку, І. Ємельянову, М. Товпінцю, З. Селюніній та В. Поліщуку за важливі зауваження при плануванні дослідження та обговоренні одержаних результатів.

1. Кириков С. В. Человек и природа степной зоны. Конец X — середина XIX в. (Европейская часть СССР). — М.: Наука, 1983. — 126 с.
2. Формозов А. Н. К вопросу о вымирании некоторых степных грызунов в позднечетвертичное и историческое время // Зоол. журн. — 1938. — 17, вып. 2. — С. 260–272.
3. Загороднюк І., Хоменко В. Фауна України у «Червоній книзі Української РСР» (1980). Біогеографічний аналіз // Ойкумена (Укр. екол. вісн.). — 1995. — N 1–2. — С. 95–99.
4. Загороднюк І. Концепція «гарячих територій» і збереження біорозмаїття // Конвенція про біологічне розмаїття: громадська обізнаність і участь / Відп. ред. Т. В. Гардашук. — Київ: Тов-во «Зелена Україна»; Стило, 1997. — С. 59–68.
5. Загороднюк І. Таксономічна структура теріофауни степової зони України // Актуальні питання збереження та відновлення степових екосистем. — Асканія-Нова, 1998. — С. 274–277.
6. Загороднюк І. В. Ключі до визначення вищих таксонів ссавців України і суміжних країн та принципи їх побудови // Вестн. зоології. — 1998. — 32, № 1–2. — С. 126–150.
7. Червона книга України. Тваринний світ. — Київ: Укр. енцикл., 1994. — 464 с.
8. Red data book of European vertebrates (final draft for review: November 28, 1997). — Strasbourg, 1997. — 154 p.
9. Загороднюк І. В. Політипні види: концепція та представленість у теріофауні Східної Європи // Доп. НАН України. — 1998. — N 7. — С. 171–178.
10. Кузнецов Б. А. О некоторых закономерностях распространения млекопитающих по Европейской части СССР // Зоол. журн. — 1936. — 15, вып. 1. — С. 96–127.
11. Підоплічко І. Г. Нові дані проти теорії про імпедитність р. Дніпра // Четвертинний період. — 1936. — Вип. 11. — С. 75–83.
12. Геттнер В. Г. О некоторых особенностях распространения млекопитающих в Европейской части Советского Союза // Symposium Theriologicum II (Brno, 1971). — Praha: Academia (Publ. House of the Czechoslov. Acad. Sci.), 1974. — С. 93–97.
13. Мережа територій та об'єктів природно-заповідного фонду України // Ойкумена (Укр. екол. вісн.). — 1993. — № 3. — С. 99–108.
14. Загороднюк І. В., Боескоров Г. Г., Зыков А. Е. Изменчивость и таксономический статус степных форм мышей рода *Sylvaemus* (*falzfeini* – *fulvipectus* – *hermonensis* – *arianus*) // Вестн. зоології. — 1997. — 31, № 5–6. — С. 37–56.
15. Топачевский В. А. Слепышовые (Spalacidae). — Л.: Наука, 1969. — 248 с. — (Фауна СССР. Т. 3. Млекопитающие. Вып. 3).

*Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена
НАН України, Київ*

*Надійшло до редакції
04.06.98*

Zagorodniuk I. V. Steppe fauna hearth of Eastern Europe: its structure and prospects of protection. Reports Natl. Acad. Sci. Ukr., 1999, N 5: 203–210. (In Ukrainian, with English summary).

Загороднюк І. В. Степове фауністичне ядро Східної Європи: його структура та перспективи збереження // Доповіді НАН України. — 1999. — № 5. — С. 203–210.

Проаналізовано склад степового фауністичного ядра (СФЯ) в межах території між Дунаєм і Волгою, який поміж інших включає 46 видів ссавців. Всі види СФЯ характеризуються чіткою тенденцією до редукції їхніх ареалів та зменшення їх рясноти на західних межах свого поширення. Попри загалом широтний тип більшості видових ареалів, провідним фактором скорочення їхнього поширення у широтному керунку є русла великих річок. Головними з них є Волга, Дон і Дніпро, останній є межею поширення більш ніж 10 видів. Таксономічне багатство СФЯ стрімко зменшується на захід, і степові угруповання найбільш західних степових районів (вкл. Крим) представляє вкрай збіднений варіант фауни більш східних степів. Відносно високі оцінки таксономічного багатства Північно-Таврійського степу пояснюються вторинним збідненням більш східних Північно-Азовських степів та наявністю Дніпровського водного басейну на шляху руху фауни у західному напрямку. Мережа планованих степових заповідників у загальноєвропейському мірілі має бути узгоджена зі структурою багатства СФЯ (гарячі плями біорізноманіття), яка найбільш виразна у Таврійському (Присиваському) степу та у Донських степах.